

ԿՐԻՄԻՆԱԼԻՍՏԻԿԱ/CRIMINALISTICS/КРИМИНАЛИСТИКА

<https://doi.org/10.59546/18290744-2024.10-12-72>

ՍՈՒՐԵՆ ԲԱԴԻՆՅԱՆ
*ԵՊՀ քրեական դատավարության և
կրիմինալիստիկայի ամբիոնի հայցորդ*

SUREN BAGHINYAN
PhD student of the Criminal Procedure and Criminalistics
Department of Yerevan State University

СУРЕН БАГИНЯН
*Соискатель кафедры уголовного
процесса и криминалистики ЕГУ*

**ՊԵՏԱԿԱՆ ԴԱՎԱՃԱՆՈՒԹՅԱՆ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՓՈՒԼԵՐԻ
ԽՆԴԻՐՆԵՐՆ ՈՒ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

**PROBLEMS AND FEATURES OF THE STAGES OF THE INVESTIGATION
OF HIGH TREASON**

**ПРОБЛЕМЫ И ОСОБЕННОСТИ ЭТАПОВ РАССЛЕДОВАНИЯ
ГОСУДАРСТВЕННОЙ ИЗМЕНЫ**

Ներածություն

Պետական անվտանգության ապահովումը՝ որպես պետության ինքնիշխանության կայուն երաշխավորման անկյունաքար, ենթադրում է դրա ապահովման ուղղությամբ օրենսդրական համապատասխան գործիքների մշակում, որոնք, ամրագրվելով պետության կողմից ընդունված համապատասխան օրենսդրական ակտերով, նախանշում են պետություն-քաղաքացի իրավական կապը միջնորդավորող երկուստեք պարտավորությունների իրավական սահմանը: Բնական է, որ նմանօրինակ վարքագիծը ենթադրում է հանրային վտանգավորության չափազանց բարձր աստիճան, որով պայմանավորված՝ ներպետական քրեական օրենսդրությամբ այն նախատեսվում է որպես առանձնապես ծանր հանցագործություն՝ դրանից բխող բոլոր հետևանքներով:

Այսպես՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 418-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ *պետական դավաճանությունը՝ թշնամու կողմն անցնելը, լրտեսությունը, օտարերկրյա պետությանը, օտարերկրյա կամ միջազգային կազմակերպությանը կամ դրա ներկայացուցչին պետական*

գաղտնիք պարունակող տեղեկություն հանձնելը կամ այդ տեղեկությանը նշված անձանց ծանոթանալու համար պայման ստեղծելը կամ թշնամական գործունեություն իրականացնելու համար այլ օգնություն ցույց տալը, որը կատարել է Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացին՝ ի վնաս Հայաստանի Հանրապետության ինքնիշխանության, տարածքային անձեռնմխելիության կամ արտաքին անվտանգության¹:

Ընդ որում, հարկ է նկատի ունենալ այն իրողությունը, որ պետական դավաճանության օբյեկտիվ կողմը կազմող գործողությունները գործող օրենսդրությամբ իրավաչափորեն սպառնիչ լրիվությամբ թվարկված չեն՝ հանգամանք, որի պայմաններում անձի կատարած ցանկացած՝ բնույթով թշնամական գործունեություն կարող է որակվել քրեական օրենսգրքի քննարկվող հոդվածով ի հարկե, եթե հոդվածով սահմանված պատասխանատվության առաջացման մնացյալ վավերապայմանները պահպանված են:

Պետական դավաճանության հանցակազմի հատկանիշներով նախաձեռնված քրեական վարույթի քննության արդյունավետությունն ընդհանրապես, պետական դավաճանության վարույթներով մասնավորապես, էականորեն պայմանավորված է քննության ընթացքի պլանաչափ և կազմակերպված իրականացումից, որի ապահովման կարևորագույն գրավականներից է քննության որոշակի փուլերի խնդիրների որոշակիացումը: Այլ կերպ՝ ինչպես ցանկացած տեսակի հանցագործության, այնպես էլ պետական դավաճանության քննության յուրաքանչյուր փուլ ունի իրեն բնորոշ առանձնահատկությունները, որոնց համատեքստում կարող են բացահայտվել քննության արդյունավետության բարձրացման խնդիրները:

Հիմնական հետազոտություն

Ընդհանրապես կրիմինալիստիկական գրականության մեջ առանձնացվում են երեք փուլեր, որոնցով ընթանում է քննության ողջ գործընթացը. սկզբնական, հետագա և եզրափակիչ²: Փուլերը տարբերվում են ստեղծված քննչական իրավիճակների յուրահատկությամբ և լուծվելիք խնդիրների բնույթով:

Քննության սկզբնական փուլի սահմանման վերաբերյալ մասնագիտական գրականության մեջ առկա են տարբեր մոտեցումներ: Մասնավորապես՝ Ի. Մ. Լուզգինն այն բնորոշում է հետևյալ կերպ. «Քննության փուլն այնպիսի տարր է, որն իրենից ներկայացնում է գործողությունների փոխկապակցված համակարգ՝ միավորված խնդիրների և իրավիճակների միասնությամբ, այսինքն՝ քննության պայմաններով, քրեաբանական գործունեության յուրահատկությամբ»³:

Կրիմինալիստիկայի գիտության մեջ առանձնացվում են քննության սկզբնական փուլում լուծման ենթակա հետևյալ խնդիրները.

- Վարույթն իրականացնող մարմնի պաշտոնատար անձի կողմնորոշումը քննվող իրարարձությունների պայմաններում,
- ապացուցման ենթակա հանգամանքների որոշակիացումը,
- քննության պլանավորման համար ելակետային տվյալների ստացումը,
- բոլոր հնարավոր ապացույցների հավաքումը և ամրագրումը, որոնք, հակառակ պարագայում, ժամանակի ընթացքում կարող են վերացվել,

¹ Ընդունվել է 05.05.2021 թ. ուժի մեջ է մտել 01.07.2022 թ., միասնական կայք՝ 2021.05.17-2021.05.30:

² Տե՛ս *Белкин Р. С.*, Курс советской криминалистики. Т. 3. М., 1979, էջ 259:

³ Տե՛ս *Лузгин И. М.*, Методологические проблемы расследования. М., 1973, էջ 26:

- հանցագործի բացահայտումը, հետախուզումը և ձերբակալումը թարմ հետքերով⁴:

Հետազայում այդ ցանկը համարվել է այնպիսի խնդիրներով, ինչպիսիք են նյութական վնասի հատուցման ապահովումը, հանցագործության խափանումը և նախականխումը⁵:

Քննության այս փուլում կատարվող քննչական գործողություններն ու օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումները (այուհետև՝ ՕՀՄ-ները) կրիմինալիստիկական մեթոդիկայի ինքնուրույն տարրեր են, ընդ որում՝ դրանց թվարկը տիպային բնույթի է:

Այս կապակցությամբ պետք է նշել, որ քննչական գործողությունների ալգորիթմը, ինչպես նաև դրանց կատարման հերթականությունը, որոշում է վարույթն իրականացնող մարմինը՝ ելնելով ստեղծված քննչական իրավիճակից:

Քննչական գործողությունների կատարման հերթականությունը մանրամասն ուսումնասիրել է Ա. Վ. Ռագուլինը և հանգել եզրակացության, որ (...) ցանկացած հանցագործություն քննելիս առաջնահերթության կարգով իրականացման առավելություններ ունեն այն գործողությունները, որոնք՝

1. ուղղված են այն ապացույցների հավաքմանը, որոնք, հապաղման դեպքում, հավանական է, որ կանհետանան,

2. ուղղված են հանցանք կատարած անձի հայտնաբերմանը, հետախուզմանը կամ մեկուսացմանը, եթե վերջինս՝ ազատության մեջ լինելը վտանգ է ներկայացնում հանրության համար,

3. նպաստում են ձերբակալված կամ կալանավորված անձին մեղադրանք առաջադրելու փաստական հանգամանքների բացահայտմանը,

4. անհրաժեշտ են մյուս քննչական գործողությունների կատարումն ապահովելու համար,

5. նպաստում են միանգամից մի քանի քննչական վարկածների ստուգմանը,

6. ժամանակատար են,

7. չեն խախտում նախաքննության գաղտնիության սկզբունքը,

8. կապված են անձանց, առարկաների, փաստաթղթերի հետ, որոնց առկայությունը հնարավոր չի լինի ապահովել հետազայում⁶:

Մասնագիտական գրականության մեջ իրավագիտորեն քննադատվում է որոշակի քննչական գործողություններն որպես «անհետաձգելի» բնորոշելը⁷, քանի որ ցանկացած քննչական գործողություն, քննության առանձնահատկություններից ելնելով, կարող է համարվել անհետաձգելի: Այս ենթատեքստում միանգամայն տեղին է վկայակոչել ՀՀ վաստակավոր իրավաբան, պրոֆեսոր Վ. Գ. Ենգիբարյանի տեսակետը, ով, թեև համաձայնվելով վերը նշվածի հետ, այնուամենայնիվ նշում է, որ կան քննչական գործողություններ, որոնք իրենց բնույթով և բովանդակությամբ պայմանավորված՝ նպատակահարմար չէ համարել անհետաձգելի, թեև գործնականում չի բացառվում դրանց կատարումը քննության սկզբնական փուլում: Այսպես, առերեսում կատարելու համար անհրաժեշտ է առնվազն երկու անձանց արդեն կատարված և ավարտված հարցաքննություններ, և որոնց տված ցուցմունքների միջև առկա են էական

⁴ Տե՛ս Криминалистика. М., 1959, էջեր 333-334:

⁵ Տե՛ս Колесниченко А. Х., Общие положения методики расследования отдельных видов преступления. Харьков, 1965, էջ 37:

⁶ Տե՛ս Рагулин А. В., Хулиганство, уголовно-правовые аспекты: Учебное пособие, изд-во Восточного института экономических, гуманитарных наук, управления и права, Челябинск. 2005, էջ 245:

⁷ Տե՛ս, ՀՀ քրեական դատավարություն, Հատուկ մաս, խմբագրությամբ Գ. Ս. Ղազինյանի, Երևան, «Տիգրան Մեծ», 2003, էջ 116:

հակասություններ: Հասկանալի է, որ հարցաքննությունների կատարումը, այնուհետև, դրանց արդյունքում ստացված ցուցմունքների վերլուծությունն էական բնույթի հակասությունների պարզաբանման նպատակով քննիչից պահանջում են որոշակի ժամանակ և լրացուցիչ միջոցներ, որոնք բացառում են դրա կատարման անհետաձգելիությունը: Ավելին, նշված քննչական գործողության կատարումն առավել համահունչ է քննության հետագա փուլի խնդիրներին: Նույնը վերաբերում է նաև ճանաչման ներկայացնելուն, քննչական փորձարարությանը, որոնց կատարման համար, որպես կանոն, պահանջվում են այլ՝ (անհետաձգելի) կատարված (ավարտված) քննչական գործողությունների արդյունքներ⁸:

Այսպիսով՝ քննչական գործողությունների դասակարգման վերաբերյալ գիտնականների կարծիքները տարբերվում են, սակայն դա չի կարելի համարել որպես թերություն, քանի որ դասակարգվող խմբերի բազմազանությունն օրինաչափ երևույթ է: Այն արտացոլում է քննչական գործողությունների իրավական կարգավորման բազմակողմանիությունը, ճանաչողական գործողությունների իրականացման մեթոդների տարբերությունները, ապացուցողական արդյունքների ստացման յուրահատկությունը⁹:

Պետական դավաճանության գործերի քննության մեթոդիկայի կառուցվածքային վերլուծության տեսանկյունից թերևս առավել բնութագրական կարող է համարվել քննչական գործողությունների դասակարգումը՝ կախված դրանց նպատակային նշանակությունից: Ըստ այդմ՝ քննչական գործողությունները բաժանվում են հետևյալ տեսակների.

- Քննչական գործողություններ, որոնց առաջնահերթ նշանակությունն այնպիսի տվյալների հայտնաբերումն ու ամրագրումն է, որոնք կարող են դառնալ ապացույցների համապատասխան տեսակների բովանդակությունը՝ դեպքի տեղի և դիակի գննությունը, քննումը, խուզարկությունը, առգրավումը, վկայի և տուժողի հարցաքննությունը: Այս քննչական գործողությունները կարող են իրականացվել նաև այն տվյալների հիման վրա, որոնք ստացվել են օպերատիվ-հետախուզական ճանապարհով:

- Քննչական գործողություններ, որոնց գլխավոր նպատակը հավաքված ապացույցների ստուգումն է՝ քննչական փորձարարություն, առերեսում, ճանաչման ներկայացում, տեղում ցուցմունքի ստուգում, որոնք որպես իրականացման հիմք կարող են ունենալ միայն դատավարական եղանակներով ստացվող տվյալները: Այդ քննչական գործողությունների շարքին կարելի է դասել նաև փորձաքննության կատարումը:

- Առանձնահատուկ նպատակով և հիմքերով քննչական գործողություն, այն է՝ մեղադրյալի հարցաքննությունը¹⁰:

Ինչ վերաբերում է քննչական գործողությունների մյուս խմբին՝ գաղտնի քննչական գործողություններին, դրանց շրջանակը սահմանված է ՀՀ ՔԴՕ 248-րդ հոդվածով, որոնք են.

1. ներքին դիտում,
2. արտաքին դիտում,
3. նամակագրության և այլ ոչ թվային հաղորդումների վերահսկում,
4. թվային, այդ թվում՝ հեռախոսային հաղորդակցության վերահսկում,

⁸ Այդ մասին մանրամասն տես *Ենգիբարյան Վ.*, Առանձին քննչական գործողությունների կատարման տակտիկա: Կրիմինալիստիկական տակտիկա: Գիտագործնական ձեռնարկ Երևան, Թասկ ՍՊԸ, 2018, էջ 34-35:

⁹ Տես *Комиссаренко Е. С.*, Следственные действия в уголовном процессе России. Дисс. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2005, էջ 100:

¹⁰ Տես *Зажичкий В. И.*, Результаты оперативно-розыскной деятельности в уголовном судопроизводстве: теория и практика: монография, СПб. Юрид. центр Пресс, 2006, էջեր 224-245:

5. ֆինանսական գործարքների վերահսկում,
6. կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու նմանակում:

Անշուշտ, նման կարգավորման պարագայում այս տեսակ քննչական գործողությունների նկատմամբ քննիչի կողմից վերահսկողության իրականացումն առավել արդյունավետ կլինի: Ավելին, գործնականում կարող է բարելավվել դրանց կազմակերպման արդյունավետությունը, հատկապես քննիչի և հետաքննության մարմնի փոխհարաբերությունների, ինչու չէ նաև փոխգործողության ձևերի կատարելագործման համատեքստում:

Ինչ վերաբերում է ՕՀՄ-ներին, ապա դրանք սահմանված են «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 14-րդ հոդվածի 1-ին մասում:

Ինչպես իրավաքննիչներն նշում է ՀՀ վաստակավոր իրավաբան, պրոֆեսոր Վ. Գ. Ենգիբարյանը, քննության սկզբնական փուլում քննիչից պահանջվում է գործողությունների առավելագույն օպերատիվություն: Անհրաժեշտ է ամբողջական պատկերացում կազմել քննվող իրադարձությունների մասին, հավաքել ապացույցներ, այլապես դրանք կարող են անհետանալ կամ ոչնչացվել, հանցագործությունը «տաք հետքերով» բացահայտելու համար ջանքեր գործադրել, հայտնաբերել և ձերբակալել մեղավորներին, հնարավորինս արագ միջոցներ ձեռնարկել ապահովելու հանցագործության ընթացքում պատճառված վնասների հատուցումը, տուժողներին ցույց տալ առաջին անհրաժեշտ օգնություն:

Ինչ վերաբերում է քննության հետագա փուլին, ապա պետք է նշել, որ ապացույցների հետագա հավաքման, ստուգման, գնահատման և օգտագործման նպատակն ապացուցման առարկայի բոլոր տարրերի վերհանումն է:

Ի տարբերություն քննության սկզբնական փուլում իրականացվող քննչական գործողությունների, այս փուլում դրանք հիմնականում ուղղված են փաստական տվյալների ստուգմանն ու գնահատմանը՝ կրելով առավելապես ստուգող և հաստատող բնույթ: Ընդ որում, դրանց կատարման տակտիկան նույնպես կարող է էապես փոփոխվել, քանզի փոխվում են քննության խնդիրները, ստացվող տվյալների ծավալը, քննչական իրադրությունը և այլն: Դա նշանակում է, որ քննիչի աշխատանքային գործունեությունը կրում է ստեղծագործական բնույթ, և հետագա փուլի ընթացքն առավելապես կանխորոշվում է սկզբնական փուլի առանձնահատկություններով:

Եվ, ի վերջո, անհրաժեշտ է նշել, որ մասնավոր կրիմինալիստիկական մեթոդիկան իրենից ներկայացնում է հանձնարարականների համակարգ՝ մոդել, ինչը քննչական պրակտիկայի, առաջավոր փորձի ընդհանրացման արդյունք է, որի իրագործումը թույլ է տալիս քննչական և դատական պրակտիկայում կանխել բազմաթիվ սխալներ ու բացթողումներ¹¹:

Պետական դավաճանության քննության սկզբնական փուլի կառուցվածքը կազմում են կազմակերպչական միջոցառումների համակցությունը (քննության պլանավորումը, վարկածների առաջադրումը, տեխնիկական ապահովումը և այլն), քննչական, գաղտնի քննչական գործողությունները և ՕՀՄ-ները:

Պետական դավաճանությունների քննության սկզբնական փուլին բնորոշ են հետևյալ վարկածների առաջադրումը.

- Հանցավոր արարքների մասին նախնական տեղեկությունների ստացումն ու ամրագրումը քննչական, գաղտնի քննչական գործողությունների և ՕՀՄ-ների միջոցով:

¹¹ Ենգիբարյան Վ. Գ., Հանցագործությունների քննության մեթոդիկա: Կրիմինալիստիկական մեթոդիկա: «Դասագիրք բուհերի համար», Երևան 2017, «Թասկ» ՍՊԸ, էջ 64:

• Հանցավորի հայտնաբերումն ու ձերբակալումը, որոշակի անձի կամ անձանց՝ «պետական դավաճանություն» հանցագործության հանցակազմը կազմող գործողությունների հետ ունեցած կապի պարզումը:

Քննության այս փուլում պետք է պարզվեն և ապացուցվեն հետևյալ հանգամանքները.

1. Արարքների նպատակը, որոնք կազմել են պետական դավաճանության հանցակազմը, այսինքն՝ անհրաժեշտ է պարզել, թե կոնկրետ ինչպիսի գործողություններ է կատարել անձը հոգուտ օտարերկրյա պետության:

2. Պետական դավաճանության կատարման հանգամանքները՝ իրավիճակը (ժամականը և տեղը, որտեղ կատարվել է հանցանքը), հանցանքի կատարման միջոցը (օրինակ՝ գաղտնի տեղեկությունների տիրապետող անձանց հետ կապի միջոցով իրականացվող լրտեսություն, դրանց ամրագրումն էլեկտրոնային հաղորդակցման արդի միջոցներով), ձերբակալվածի կամ մեղադրյալի շրջապատում գտնվող անձինք, ովքեր կարող են անհրաժեշտ տեղեկություններ տրամադրել քրեական վարույթով, հանցանքը կատարելու պահին մեղադրյալի և օտարերկրյա պետության ներկայացուցչի շփմանը ականատես անձինք և այլն:

3. Պետական դավաճանության առարկան, դրա հատկանիշների, տեղեկությունների ստացման աղբյուրների, ֆինանսական միջոցների ստացման աղբյուրների վերաբերյալ փաստական տվյալները և այլն:

4. Մասնակիցների շրջանակը, եթե այդպիսիք եղել են: Պետական դավաճանություն կատարած անձի իրավասությունների բնույթը, նրա զբաղեցրած պաշտոնը, հանցավոր գործունեության մասնակիցների միջև փոխհարաբերությունները, յուրաքանչյուր մասնակցի դերը, պետական դավաճանության մեջ անձի մեղավորությունը, հանցանքի կատարման նպատակն ու դրդապատճառները, որի շահերից ելնելով է գործել հանցավորը՝ իր, թե այլ անձանց, ովքեր աշխատել են արտասահմանյան կազմակերպության կամ հատուկ ծառայության հետ կամ դրա հսկողության ներքո:

5. Հանցագործության քղարկման փաստերը, հանցավոր հաղորդակցման ճանապարհները:

Նմանօրինակ իրավիճակում հաշվի առնելով քննարկվող հանցակազմի հատկանիշներով քրեական վարույթների առանձնահատկությունները՝ կարելի է ընդհանրացնել այն մարտահրավերները, որոնց առերեսվում է քննիչը համապատասխան վարույթների քննության ժամանակ.

• Օտարերկրյա հետախուզական մարմինների գործունեությունը մանրակրկտորեն քննարկվում է և իրականացվում է պրոֆեսիոնալ բարձր մակարդակի վրա:

• Օտարերկրյա հետախուզական ծառայությունների հետ կոնտակտի մեջ գտնվող անձինք որպես կանոն ունեն մասնագիտական գիտելիքների բարձր մակարդակ, անցել են համապատասխան ուսումնառություն, տեղյակ են օպերատիվ աշխատանքի հնարավորություններին:

• Օտարերկրյա հետախուզական ծառայությունների առաջադրանքով կատարվող արարքը կարող է իրականացվել այն անձանց աջակցելու միջոցով, որոնք անմիջական կապ ունեն օտարերկրյա ռեզիդենտուրայի հետ, ընդ որում՝ իրենք տեղյակ չեն օտարերկրյա հետախուզական ծառայությունների համար աշխատելու մասին:

• Օտարերկրյա հետախուզական ծառայությունների շահերից ելնելով՝ հանցավոր գործունեություն իրականացնող անձինք որպես կանոն ունեն մտավոր զարգացվածության բարձր

մակարդակ, որը թույլ է տալիս նրանց պլանավորել իրենց գործողություններն ու կանխատեսել դրանց արդյունքները:

- Օտարերկրյա հետախուզական ծառայությունների հետ կապերն իրականացվում են հաղորդակցության նորագույն և կատարելագործված միջոցների օգնությամբ, ինչպես նաև այնպիսի եղանակներով տեղեկությունների փոխանցման միջոցով, որոնք դժվար է հայտնաբերել, օրինակ՝ կրիպտոգրաֆիական կամ այլ կերպ քողարկված:

- Օտարերկրյա հետախուզական ծառայությունների օգտին հանցավոր գործունեություն իրականացնող անձինք հաճախ ունենում են սոցիալական և մասնագիտական բարձր կարգավիճակ, ինչը բարդացնում է անհրաժեշտ քննչական գործողությունների կատարման իրադրությունը:

Պետական դավաճանության քննության սկզբնական փուլն ավարտվում է, երբ հավաքվում են բավականաչափ ապացույցներ կատարված հանցագործության հանգամանքների և կոնկրետ անձի մեղավորության մասին հիմնավոր քննչական վարկածներ առաջ քաշելու համար:

Ինչ վերաբերում է պետական դավաճանության քննության հետագա փուլին, ապա պետք է նշել, որ դրա հիմնական խնդիրը ձեռք բերված տվյալների, ստացված ապացույցների ստուգումն ու գնահատումն է և դրան առավելապես բնորոշ են վարութային այնպիսի գործողություններ, ինչպիսիք են առերեսումը, ճանաչման ներկայացումը, լրացուցիչ կամ կրկնակի փորձաքննությունների կատարումը, լրացուցիչ հարցաքննությունը, զննությունը, տեղում ցուցմունքը ստուգելը և այլն: Չի բացառվում նաև այս փուլում գաղտնի քննչական գործողությունների կատարումը, օրինակ, հնարավոր հանցակիցների, առանձին դրվագների բացահայտման նպատակով:

Ասվածն ամենևին էլ չի նշանակում, թե այս փուլում չեն կարող ձեռք բերվել նոր ապացույցներ կամ կատարվեն դրանց ուղղված վարութային գործողություններ:

Ինչպես մյուս տեսակի հանցագործությունների, այնպես էլ պետական դավաճանության քննության այս փուլին բնորոշ են մեղադրյալի մասնակցությամբ կատարվող քննչական գործողությունները: Քրեական վարույթի շրջանակում ստացված ապացույցների հիման վրա քննիչը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 190-րդ հոդվածով նախատեսված կարգով որոշում է կայացնում մեղադրանք ներկայացնելու մասին:

Այս փուլում ձևավորված քննչական իրադրությունից կախված՝ իրականացվող քննչական գործողությունների շրջանակը կարող է ընդլայնվել:

Քննության տվյալ փուլը եզրափակվում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 202-րդ հոդվածով սահմանված կարգով մեղադրական եզրակացության կազմումով, որտեղ ամփոփվում են նախնական քննությամբ արված հետևությունները, ապացույցներով հիմնավորվում է քննիչի հետևությունը մեղադրյալի մեղավորության վերաբերյալ և տրվում է նրա գործողությունների իրավաբանական գնահատականը, վերջնական ձև է ստանում քրեական մեղադրանքը:

Եզրակացություն

Պետական դավաճանության կատարման դեպքում, երբ անձն օտարերկրյա պետությանը, օտարերկրյա կազմակերպությանը կամ դրանց ներկայացուցիչներին փոխանցում կամ փոխանցելու նպատակով հավաքում է պետական գաղտնիք հանդիսացող տեղեկություններ

կամ այնպիսի տեղեկություններ, որոնց հրապարակումը հանգեցնում է պետության անվտանգության, պաշտպանունակության թուլացմանը:

Այսպիսով կարող ենք փաստել, որ պետական դավաճանության հանցակազմի հատկանիշներով նախաձեռնվող քրեական վարույթների ընթացքում անհրաժեշտաբար պետք է ուշադրություն դարձվի դրա յուրաքանչյուր բաղադրիչին՝ հաշվի առնելով ժամանակակից մարտահրավերները և դրանց դեմ արդյունավետ պայքար մղելու պետության հրամայական պարտավորությունը:

Ամփոփագիր: Սույն հոդվածում հեղինակն անդրադարձել է պետական դավաճանության գործերով քրեական վարույթների քննության փուլերի խնդիրներին ու առանձնահատկություններին: Ելնելով այն հանգամանքից, որ պետական դավաճանությունը հանրային վտանգավորության չափազանց բարձր աստիճան ունի՝ ներպետական քրեական օրենսդրությամբ համարվում է առանձնապես ծանր հանցագործություն՝ դրանից բխող բոլոր հետևանքներով: Պետական դավաճանության հանցակազմի հատկանիշներով նախաձեռնված քրեական վարույթի քննության արդյունավետությունն ընդհանրապես, պետական դավաճանության վարույթներով մասնավորապես, էականորեն պայմանավորված է քննության ընթացքի պլանաչափ և կազմակերպված իրականացումից, որի ապահովման կարևորագույն գրավականներից է քննության որոշակի փուլերի խնդիրների որոշակիացումը: Ինչպես ցանկացած տեսակի հանցագործության, այնպես էլ պետական դավաճանության քննության յուրաքանչյուր փուլ ունի իրեն բնորոշ առանձնահատկությունները, որոնց համատեքստում կարող են բացահայտվել քննության արդյունավետության բարձրացման խնդիրները: Հաշվի առնելով պետական դավաճանության գործերի քննության մեթոդիկայի կառուցվածքային վերլուծությունը՝ հեղինակը գտել է, որ առավել բնութագրական կարող է համարվել քննչական գործողությունների դասակարգումը՝ կախված դրանց նպատակային նշանակությունից և ըստ այդմ կատարել է քննչական գործողությունների համապատասխան բաժանումը: Այնուհետև հեղինակն անդրադարձել է ինչպես պետական դավաճանության գործերով իրականացվող ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված քննչական և գաղտնի քննչական գործողություններին, այնպես էլ «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներին:

Ընդհանրացնելով՝ հեղինակը եկել է այն եզրահանգման, որ պետական դավաճանության հանցակազմի հատկանիշներով նախաձեռնվող քրեական վարույթների ընթացքում անհրաժեշտաբար պետք է ուշադրություն դարձվի դրա յուրաքանչյուր բաղադրիչին՝ հաշվի առնելով ժամանակակից մարտահրավերները և դրանց դեմ արդյունավետ պայքար մղելու պետության հրամայական պարտավորությունը:

Annotation. In this article, the author has addressed the issues and peculiarities of the stages of investigation of criminal proceedings in cases of state treason. Based on the fact that state treason has an extremely high degree of public danger, it is qualified by domestic criminal legislation as a particularly serious crime, with all the consequences arising from it, both in the past and now. The effectiveness of the investigation of criminal proceedings initiated under the elements of the crime of state treason in general, and state treason proceedings in particular, is significantly conditioned by the planned and organized implementation of the investigation process, one of the most important guarantees for ensuring which is the identification of issues at certain stages of the investigation. As with any type of crime, each stage of the investigation of state treason has its own characteristic features, in the context of which the issues of increasing the effectiveness of the investigation can be identified. Taking into consideration the structural analysis of the methodology for investigating cases of state treason, the author has found that the classification of investigative actions depending on their purpose can be considered more characteristic and accordingly has made the appropriate division of investigative actions. Then the author has referred to both the secret investigative actions defined by the RA Criminal Procedure Code carried out in cases of state treason, as well as the operational-investigative measures defined by the RA Law “On Operational-Investigative Activities”.

Generalizing, the author has come to the conclusion that during criminal proceedings initiated under the features of

the crime of state treason, attention must necessarily be paid to each of its components, taking into consideration modern challenges and the state's imperative duty to effectively combat them.

Аннотация. В данной статье автор коснулся проблем и особенностей этапов расследования в уголовном производстве по делам о государственной измене. Исходя из того, что государственная измена имеет чрезвычайно высокую степень общественной опасности, она, как в прошлом, так и сейчас, квалифицируется национальным уголовным законодательством как особо тяжкое преступление со всеми вытекающими из этого последствиями. Эффективность расследования уголовного производства, возбужденного по признакам состава преступления государственной измены в целом, по делам о государственной измене в частности, в значительной степени обусловлена плановым и организованным проведением расследования, одним из важнейших залогов обеспечения которого является определение проблем на определенных этапах расследования. Как и в случае с любым видом преступления, так и в случае с государственной изменой, каждый этап расследования имеет свои характерные особенности, в контексте которых могут быть выявлены проблемы повышения эффективности расследования. Принимая во внимание структурный анализ методики рассмотрения дел о государственной измене, автор пришел к выводу, что наиболее характерной можно считать классификацию следственных действий в зависимости от их целевого назначения, и в соответствии с этим провел соответствующее разделение следственных действий. Далее автор обратился как к следственным, тайным следственным действиям, предусмотренным Уголовно-процессуальным кодексом РА, осуществляемым по делам о государственной измене, так и к оперативно-розыскным мероприятиям, установленным Законом РА «Об оперативно-розыскной деятельности».

Подводя итог, автор пришел к выводу, что в ходе уголовных производств, возбуждаемых по признакам состава преступления государственной измены, необходимо уделять внимание каждому его компоненту, учитывая современные вызовы и императивное обязательство государства вести эффективную борьбу с ними.

Բանալի բառեր - պեղական դավաճանություն, քրեական վարույթ, նախաքննություն, կրիմինալիստիկա, տակտիկա, քննության սկզբնական փուլ, քննության հետագա փուլ, քննության խնդիրներ, կրիմինալիստիկական վարկածներ:

Keywords: high treason, criminal proceedings, preliminary investigation, forensics, tactics, initial stage of the investigation, subsequent stage of the investigation, investigation problems, forensic hypotheses.

Ключевые слова - государственная измена, уголовное производство, предварительное следствие, криминалистика, тактика, начальный этап расследования, последующий этап расследования, проблемы расследования, криминалистические версии.

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Ընդունվել է 05.05.2021 թ., ուժի մեջ է մտել 01.07.2022 թ., միասնական կայք՝ 2021.05.17-2021.05.30:
2. Ընդունվել է 30.06.2021., ուժի մեջ է մտել 01.07.2022 թ., 2021.07.26-2021.08.08:
3. Ենգիբարյան Վ. Գ., Հանցագործությունների քննության մեթոդիկա: Կրիմինալիստիկական մեթոդիկա: «Դասագիրք բուհերի համար», Երևան 2017, «Թասկ» ՍՊԸ, էջ 64:
4. ՀՀ քրեական դատավարություն, Հատուկ մաս, խմբագրությամբ Գ. Ս. Ղազինյանի, Երևան, «Տիգրան Մեծ», 2003, էջ 116:
5. Белкин Р. С., Курс советской криминалистики. Т. 3. М., 1979, էջ 259:
6. Колесниченко А. Х., Общие положения методики расследования отдельных видов преступления. Харьков, 1965, էջ 37:
7. Комиссаренко Е. С., Следственные действия в уголовном процессе России. Дисс. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2005, էջ 100:

8. Криминалистика. М., 1959, էջեր 333-334:
9. Лузгин И. М., Методологические проблемы расследования. М., 1973, էջ 26:
10. Рагулин А. В., Хулиганство, уголовно-правовые аспекты: Учебное пособие, изд-во Восточного института экономически, гуманитарных наук, управления и право, Челябинск. 2005, էջ 245:

Բաղինյան Ս. - ԵՊՀ քրեական դատավարության և կրիմինալիստիկայի ամբիոնի հայցորդ, էլիասցե՝ sbaghinyan777@mail.ru:

Ներկայացվել է խմբագրություն 20.12.2024 թ., տրվել է գրախոսության 20.12.2024 թ., երաշխավորվել է ՀՀ վաստակավոր իրավաբան, Երևանի պետական համալսարանի քրեական դատավարության և կրիմինալիստիկայի ամբիոնի պրոֆեսոր, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Վ. Ենգիբարյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 20.01.2025 թ.: